

Доброго дня. Тема уроку. Стилiстичнi особливостi частин мови

Увага! Виконанi завдання надсилати за електронною адресою:

moshev2020@icloud.com

ОСНОВНИЙ ЗМIСТ УРОКУ

Завдання:

- зрозумiти суть понять «стилiстична норма», «стилiстична помилка»;
- навчитися знаходити в тексті стилiстично забарвленi морфологiчнi засоби, варiанти граматичних форм;
- усвiдомити важливiсть стилiстичних умiнь.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

- **Перегляньте вiдеоурок.** Частини мови: спiльне та вiдмiнне. Стилiстичне забарвлення граматичних форм.
https://www.youtube.com/watch?v=Wng2_jZCIZo
- **Перегляньте вiдеоурок.** Стилiстичнi можливостi складного речення.
<https://www.youtube.com/watch?v=3jKPazp0rF8>
- **Перегляньте вiдеоурок.** Вимоги до вживання синтаксичних одиниць у рiзних стилях. <https://www.youtube.com/watch?v=B3DItrnWJyc>

Кожна частина мови має певнi стилiстичнi засоби. Вони пов'язанi з тим, що:

- слова рiзних частин мови вживаються в рiзних стилях з неоднаковою частотою;
- кожна частина мови має граматичнi особливостi, синонiмiчнi форми – нейтральнi та стилiстично маркованi.

Морфологiчнi синонiми – це граматичнi форми слова, що розрiзняються засобами граматичного вираження, вiдтiнками спiльного граматичного значення й стилiстичним уживанням.

Частина мови	Стилiстичнi особливостi	Приклади
Іменники	Іменники чоловічого роду II відміни мають у давальному відмінку однини закінчення – ові після основи на твердий приголосний та - еві , - сві – після основ на м'який або шиплячий приголосний.	Та й не дала тому козако ві ні щастя, ні долі.

	Паралельне закінчення давального відмінка -у, -ю , яким варто користуватися тоді, коли поряд стоять у цьому відмінку два іменники чоловічого роду.	Передай листа товарише ві Бондаренку.
	Паралельні форми родової належності мають іменники, що позначають осіб жіночої статі за їхньою професією чи характером діяльності. Форми з -к(а) вживають у художньому, розмовному та публіцистичному стилях. В офіційно-діловому мовленні перевагу надають формам чоловічого роду.	Учителька Наталія Петрівна. Кандидат наук Олена Славінська.
Прикметник и	Повні форми прикметників використовуються в усіх стилях, вони є стилістично нейтральними. Нестягнені форми повних прикметників властиві переважно фольклору й поезії.	Вийди, дівчино нько , моя вірна я.
	Проста форма вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників уживається в усіх стилях, складена форма прийнятніше для наукового та офіційно-ділового стилів.	Бережімо честь народу – найкоштовнішу перлину.
Займенники	Використання множинних форм займенників ми, ви, вони, нам, вам замість я, ти, ви, вона.	Ми й не таких бачили.
Дієслова	У художньому, розмовному й публіцистичному стилях уживають теперішній час замість минулого.	Їду я недавно через міст Патона й бачу дивну рекламу.
	Дієслова, що довші на один склад, є нейтральними, а коротші використовують у розмовному та художньому мовленні.	Питає – пита, беремо – берем.

Стилістичною називають помилку в усному або писемному мовленні, що полягає у вживанні слів, які не відповідають стилю всього тексту. До стилістичних помилок належать:

- стилістична несумісність слів;
- порушення стильової єдності тексту;
- різностильове забарвлення тексту;
- невиправдане вживання мовних кліше;
- уживання зайвих, беззмістовних слів, одноманітних синтаксичних конструкцій.

Актуалізуйте знання за таблицею

- **Перегляньте відео «Лайфхаки з української мови. Загальна морфологія».** Режим доступу: <https://cutt.ly/qtDDxcU>

Запитання для самоперевірки:

- На які дві групи поділяють *самостійні* частини мови?
- Яка службова частина мови найчастіше вживається з іменниками, числівниками та займенниками?
- До якої з вивчених частин мови належать слова на добраніч, будь ласка, до побачення?
- Які частини мови є незмінними, тобто не мають закінчень?
- Яка з форм дієслова має суфікси -учи, -ючи, -ачи, -ячи, -ши, -вши?
- Назвіть стилістичні особливості частин мови.
- Що таке стилістична помилка?

Занотувати теоретичний матеріал

Стилістичні особливості іменників

Іменники чоловічого роду II відміни мають у давальному відмінку однини закінчення **-ові** після основи на твердий приголосний та **-еві, -єві** — після основ на м'який або шиплячий приголосний: *Та й не дала тому козакові ні щастя, ні долі* (Нар. пісня). *У бою Андрієві так любо відчувати другове плече* (В. Сосюра).

Є ще й паралельне закінчення давального відмінка **-у, -ю**, яким варто користуватися тоді, коли поряд стоять у цьому відмінку два іменники чоловічого роду, з яких один уже має закінчення **-ові, -еві** або **-єві**: *Передай листа товаришеві Бондаренку*.

Існування в українській мові трьох родів — чоловічого, жіночого та середнього — є важливим стилістичним засобом. Цей засіб неоднаково виявляється в різних стилях.

Паралельні форми родової належності мають іменники, що позначають осіб жіночої статі за їхньою професією чи характером діяльності (так звані фемінітиви). Тобто жінку, яка має якусь професію або вид занять, можна назвати відповідним іменником чоловічого роду й жіночого: *орендар* та *орендарка*, *дипломант* і *дипломантка*, *касир* і *касирка*. Отже, слова *орендар*, *дипломант*, *касир* мають чоловічий рід, але так можна називати й чоловіків, і жінок. Від іменників чоловічого роду утворюються відповідні назви жінок. Кількість таких назв збільшується: *футболіст* — *футболістка*, *перекладач* — *перекладачка*, *лікар* — *лікарка*, *бандурист* — *бандуристка*. У сучасній мові вони є стилістично нейтральними. Їх використовують у художньому, розмовному та публіцистичному стилях.

Запам'ятайте стилістичну норму: *форми з -к(а) вживають у художньому, розмовному та публіцистичному стилях. В офіційно-діловому мовленні перевагу надають формам чоловічого роду*, навіть якщо в мові є жіночі відповідники. Адже в діловому спілкуванні підкреслюється не стать людини, а її службове й соціальне становище — *асистент* Ірина Яківна, *лікар* Марія Іванівна, *аспірант* Олена Лісова. Таке ж правило діє й у науковому стилі — *онколог*, *кандидат наук* О. Славінська.

Винятками є іменники, що позначають професії та заняття, які раніше вважали суто жіночими, тому вони й не мають відповідників чоловічого роду: *домогосподарка*, *кастелянша*, *манікюрниця*, *покоївка*, *рукодільниця*.

Але більшість іменників — назв професій та занять — мають лише форму чоловічого роду: *хірург, мер, менеджер, дипломат, біолог, фізик, терапевт, генерал*. Форми жіночого роду із суфіксом *-к(а)*, утворені від них, мають розмовний відтінок (*біологічка, фізичка*), а слова із суфіксом *-ш(а), -их(а)* (*агрономша, професорша, сторожиха*) мають або просторічний відтінок, або інше значення (*дружина агронома, професора*). Слова на зразок *членкиня, мисткиня, філософиня* вживає тільки частина мовців, вони яскраво вирізняються незвичною для загалу формою. Відповідників жіночого роду немає в усіх складних назвах, яких стає дедалі більше: *дизайнер-верстальник, старший продавець, топ-менеджер, інженер-технолог*.

Уживання присвійних прикметників

Трапляються звороти, де родовий відмінок означає належність якоїсь речі комусь або чомусь: *щоденник дочки, мундир офіцера, плече друга*. Однак в українській класиці й народному мовленні частіше вживають конструкції з присвійним прикметником: *Отцева й материна молитва зо дна моря верне* (М. Номис). *Подай-но йому Петрову свитку* (С. Васильченко). *У бою Андрієві так любо відчувати другове плече* (В. Сосюра).

Природніше звучить *Тарасова гора*, ніж *гора Тараса*; *пташині гнізда*, ніж *гнізда птахів*.

Але в діловому листуванні, що потребує точного означення, іменник-прізвище ставлять у родовому відмінку: *майно Федченка, справа Камінчука*. Цей відмінок зберігаємо й тоді, коли є декілька однорідних членів речення: *Твори Шевченка, Франка, Лесі Українки становлять золотий фонд нашої літератури* (З газети). А також коли до прізвища додають ім'я або епітет (*новели незабутнього Григора Тютюнника*) чи присвійний прикметник буде важкий для вимови, наприклад: *повісті Квітки-Основ'яненка*, а не *Квітчині-Основ'яненкові повісті*.

Дієслівні форми

Слово *жити* можна вживати в усіх стилях, а *жить* — тільки в розмовному й художньому. Це саме стосується форм на зразок: *питає — пита, беремо — берем, ходимо — ходім*. Ті з них, що довші на один склад, є нейтральними, а коротші використовують у розмовному та художньому мовленні. Інакше з варіантами типу *несить — несіте* (*несить* уживають у всіх стилях, тобто воно стилістично нейтральне, а *несіте* має урочистий відтінок, його вживають у художніх творах). Слова *досягти* й *досягнути* — «рівноправні», їх уживають у всіх стилях однаково.

Щоб наблизити до слухача (або читача) події, у художньому, розмовному й публіцистичному стилях уживають теперішній час замість минулого: *Іду я недавно через міст Патона й бачу дивну рекламу*.

Близьке майбутнє передають за допомогою форм теперішнього або минулого часу (*завтра я їду до бабусі; ви ще поговоріть, а я вже пішла*), підкреслюючи впевненість у тому, що дія обов'язково відбудеться. Більш м'яке прохання висловлюють не в наказовому, а в умовному способі (*Чи не принесли б ви мені, мамо, мисочку узвару*). Наказ передають також за допомогою інфінітива: *виконати, повідомити, попередити*.

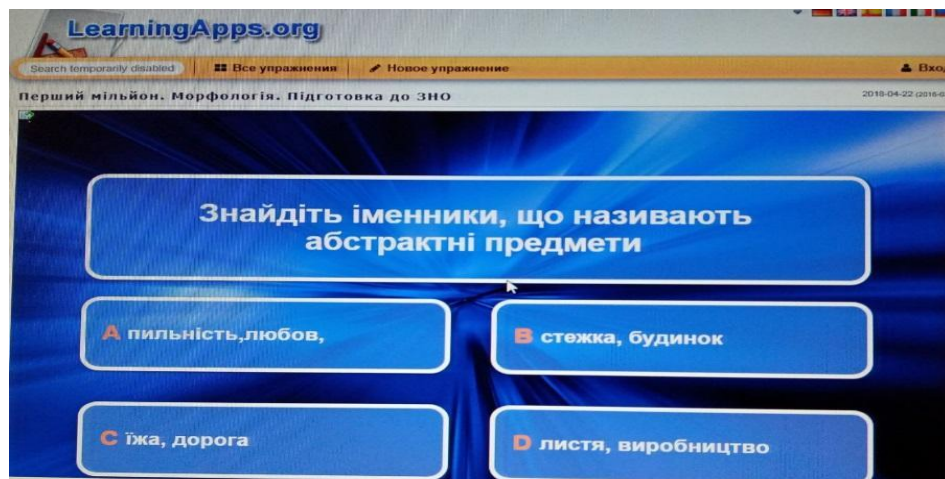
ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

1. Прочитайте текст. Визначте його тему, стильову належність (усно), дайте короткі відповіді на питання у форматі «Так» чи «Ні».

(1) Україна вила й стогнала від болю. (2) Вона захлиналася від крові своїх найкращих синів. (3) Це не час Жовтневої революції, не час Другої світової війни. (4) Це 2014 рік. (5) Плаче небо, плачуть матері, дружини, діти, плаче повсюди люд. (6) На очах у всього світу, у центрі Києва – Європейської столиці - цинічно розстрілювали беззбройних людей: студентів, викладачів, художників, фермерів, журналістів, робітників...

- У третьому реченні автором використано 2 частки.
- Слово «від» у першому реченні є прийменником.
- У шостому реченні одинадцять іменників.
- Слово «люд» (6 речення) є іменником II відміни, що вживається лише в множині.
- Дієслова «вила», «стогнала», «плаче», «розстрілювали» належать до I дієвідміни.
- Прислівники «повсюди» та «цинічно» виконують синтаксичну роль обставин.

2. Виконайте завдання гри «Перший мільйон. Морфологія. Підготовка до ЗНО». Режим доступу: <https://learningapps.org/2220937> (Автор Немировська Наталія).

3. Виконайте вправу «Знайди зайве». Визначте частини мови.

Увечері, спросоння, на вулиці, по десятеро.

Навіть, лишень, мовбито, якби.

Боже мій, алло, ах, чого-бо.

Перебуваючи, вишивши, опинившись, вишитий.

Той, цей, такий, котрий.

Три, третій, третина, трое.

4. **Виправте помилки в сполученнях іменника з числівником.**
Режим доступу: <https://cutt.ly/otOPj0c>.
- 5.

БЛОК КОНТРОЛЮ

1. Питання для самоконтролю.

- Які частини мови найчастіше надають текстам різного стилістичного забарвлення?
- З якою метою в художніх текстах іноді використовуються форми середнього роду іменника замість форм чоловічого й жіночого родів?
- Що таке морфологічні синоніми? У яких стилях мовлення та з якою метою вони функціонують?
- У яких стилях мовлення найчастіше використовуються іменники спільного роду?
- Які варіантні форми прикметників, займенників, дієслів стилістично забарвлені?

2. Виконайте тестові завдання «Загальна морфологія» (Автор Фенарда Оксана Миколаївна). Кожна правильна відповідь – 0,25 б.

1. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Вітчизна твоя починається з пісні, (1)*що* мати співа, і з того, на що (2)*споконвіку* ніхто (3)*не* (4) *відніме* права.

- А займенник
- Б дієслово
- В прислівник
- Г сполучник
- Д частка.

2. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

(1)*Тепліше* стає на серці, коли бачиш: ти не цілком (2)*одинокий* на світі, (3)*є* добрі люди, (4)*що* дбають про тебе.

- А прикметник
- Б займенник
- В дієслово
- Г прислівник
- Д сполучник.

3. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Нема тих грошей, якими (1)*можна* б заплатити за людський розум і людське серце (2)*навіть* тоді, коли хтось думає, (3)*що* у світі все купується і (4)*все* продається.

- А іменник
- Б займенник
- В прислівник
- Г сполучник
- Д частка.

4. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Я хочу, щоб цвіла (1)край шляху квітка, і гула над нею (2)працьовита бджола, (3)і жайворон співав у високій (4)блакиті.

- А іменник
- Б прикметник
- В дієприкметник (форма дієслова)
- Г прийменник
- Д сполучник.

5. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

(1)Чи знаєте ви, (2)що український віночок – не просто краса, а й оберіг, бо в ньому (3)є (4)така чаклунська сила, що біль знімає.

- А прикметник
- Б займенник
- В дієслово
- Г сполучник
- Д частка.

6. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Якщо (1)свою землю ти любитимеш, жар душі (2)віддавши їй (3)сповна, якщо в праці (4)щирим серцем грітимеш, то тебе пригріє і вона.

- А прикметник
- Б займенник
- В дієприкметник (форма дієслова)
- Г дієприслівник (форма дієслова)
- Д прислівник.

7. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Є дуже (1)багато людей, (2)які читають (3)лише для того, (4)щоб не думати.

- А займенник
- Б числівник
- В прислівник
- Г сполучник
- Д частка.

8. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Тут завжди квітнуть мальви і жоржина, тут (1)серед цвіту золота бджола, (2)тут юності (3)замріяна стежина, (4)що вабить за околиці села.

- А займенник
- Б дієприкметник (форма дієслова)
- В прислівник
- Г прийменник
- Д сполучник.

9. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Українці мають усі підстави пишатися тим, що (1)їхня Батьківщина не раз переживала дні сили (2)і слави, мала (3)справді легендарних героїв, мужньо переносила найважчі випробування, коли гинули не (4)сотні й тисячі, а мільйони її дочок і синів.

- А іменник
- Б займенник
- В числівник
- Г прислівник
- Д сполучник.

10. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Рано на світанні в полі, (1)десь між (2)рядами високих курганів, на (3)вибитому тьмою ніг і копит шляху, почувся (4)глухий шум.

- А іменник
- Б прикметник
- В займенник
- Г дієприкметник (форма дієслова)
- Д прислівник.

11. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

(1)Перепрошую, історія України та (2)її культури (3)більш цензурована, (4)як написана.

- А займенник
- Б прислівник
- В сполучник
- Г частка
- Д вигук.

12. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з виділених слів.

Робінзон створював з (1)нічого — і створив світ. (2)Манілов бачив ідеал у хмарах — і жив, провалюючись у (3)неосяжне свинство. Запитаймо себе: (4)на кого ми більше схожі?

- А іменник
- Б прикметник
- В займенник
- Г дієприкметник (форма дієслова)
- Д прийменник.

Домашнє завдання

Виконати завдання вправи 621, 623 (с.183).